

Két CD-ROM közgyűjteményekről

A magyar könyvtárak egy ezredév tükrében

Minden érettségizett ember ismeri első királyunk rendeletét: „Minden tíz falu templomot építsen...”. A könyvtárosok azonban a Szent István-i ‚Decretum’ folytatását is szívesen idézik, hiszen István király ezzel az első „könyvtári törvényt” is megalkotta: „Ruhákról ... a király gondoskodik; papról és könyvekről a püspökök.”

A kereszténység felvétele után hamar elterjedt hazánkban a latin nyelvű írásbeliség. Szerencsés véletlenek sorozatának köszönhető, hogy ezek közül számos fennmaradt, sőt, olyan is van közöttük, amely megőrizte a magyar nyelv egyes szavait. Elég, ha a ‚Tihanyi Alapítólevél’-re vagy a ‚Gyulafehérvári Sorok’-ra gondolunk. A latin nyelv tengerébe ágyazva maradtak fenn az első magyar személy- és helységnevek, amelyeket a kolostorok scriptoriumaiban szorgos kezű másolók jegyeztek föl.

Nem kellett sok idő ahhoz, hogy a kódexfestés művészete is meghonosodjék a Kárpát-medencében, és alig egy-két évszázad alatt olyan szintre jusson, hogy a legkényesebb királyi ízlés is elégedett lehessen – a ma emberét pedig büszkeséggel tölthesse el az a tudat, hogy elődeink keze nyomán született a ‚Képes Krónika’, ‚Nagylucsei Orbán zsoldárskönyve’, az ‚Ersekújvári kódex’ és számos további műretek.

Jól tudjuk, hogy a történelmi viharok pusztításainak rengeteg kódex, oklevél és más dokumentum is áldozatul esett, de szerencsére maradt fenn annyi érték, amelyből a tudósok következtetései nyomán viszonylag pontos képet kaphatunk a középkori Magyarország könyv- és könyvtárkultúrájáról.

Ahogy haladunk előre az időben, úgy szaporodik a könyvek és velük együtt a könyvtárak száma. Ez utóbbiak között vannak olyanok, amelyek egy évezrede, és olyanok is, amelyek néhány éve, évtizede szolgálják a magyar művelődést, napjaink fejlesztési programjai pedig már a jövő évezred magyar művelődésére fejtik ki jótékony hatásukat.

A múltat, a jelent és a jövőt egyaránt bemutatja az a CD-ROM, amely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Osztálya vezetőjének, *Skaliczki Judit*nak az ötlete nyomán, a minisztérium támogatásával készült a Frankfurti Könyvvásárra. Legjobb tudomásunk szerint sehol a világon nem készült még ehhez hasonló, átfogó multimédia összeállítás, amely egy ország könyv- és könyvtárkultúrájának ezeréves történetét dolgozta volna föl.

A multimédia CD-ROM felvillantja a legjellemzőbb momentumokat e kivételes státuszú intézmények, a könyvtárak életéből. A bibliotékák több okból is különlegesek: mint a nemzet írásos emlékezetének legfőbb letéteményesei, rendkívüli értékeket rejtnek falaik között; kiemelten fontos társadalmi szerepükhöz képest mégis a háttérbe húzódba végzik munkájukat. Ez utóbbi jelenségnek talán az is az oka, hogy a könyvtárosok is különböznek az átlagemberektől: ők kevésbé dicsekednek személyes eredményeikkel, hiszen az ő tudásuk legtöbbször mások munkájába épül be, mások eredményeiben gyümölcsozlik, és az új tudományos eredményeken vagy a sikeres vizsgákon keresztül mások javát szolgálja.

A CD-ROM szerkezete:

- Barangolás – a művelődéstörténeti „kirándulás” rövid ízelítőt ad a magyar írásbeliség és könyvkultúra különleges értékeiről;
- Korszakok – a teljes anyagot hat nagy történelmi korszakba sorolva ismerteti a magyar könyv- és könyvtártörténet számos különleges értékét;

– Könyvtárak – a múlt jelentősebb könyvtárai mellett napjaink valamennyi megyei, egyetemi és országos feladatkörű szakkönyvtárának (közülük is kiemelten a nemzeti könyvtárnak), valamint néhány jövőbe mutató projektnek (mint például a Magyar Elektronikus Könyvtárnak) a bemutatása;

– Ritkaságok – néhány különleges jelentőségű dokumentum (köztük a ‚Halotti beszéd’ a ‚Pray-kódex’-ből, az ‚Érsekújvári kódex’, *Bolyai* ‚Appendix’-e, *Semmelweis Ignác* ‚Aetiológia’ című munkája és természetesen több korvina) ismertetése;

– Katalógus – ebben a menüpontban lehet a szövegben említett személyek, intézmények és helységek neve alapján keresni;

– Névjegy – a multimédia CD-ROM népes alkotógárdájának névsorát tartalmazza.

A multimédia lemez az egyes történelmi korszakok szerint csoportosítva mintegy 200 könyvtárat és 600 különleges értékű dokumentumot mutat be. A zenei aláfestéssel kísért szövegben előforduló 1500 személy-, helység- és intézménynevet a Katalógus menüpontban lehet visszakeresni. A CD-ROM egyik különleges értéke, hogy a jelenre és a jövőre vonatkozó részei gyakorlatilag nem avulnak el, ugyanis közvetlen Internet-hivatkozások is helyet kaptak a programban. Ennek köszönhetően az összes országos feladatkörű, megyei, illetve egyetemi könyvtár honlapját, az Interneten elérhető könyvtári adatbázisokat, a jogszabályok szövegét közvetlenül el lehet érni a hálózaton keresztül, így a Web-oldalak és az adatbázisok a mindenkori legfrissebb állapotukban kérdezhetőek le.

Akinek pedig nincs ideje elmélyülni a könyvtárak történetének tanulmányozásában, de öt percet rá tud szánni a magyar kultúrával való ismerkedésre, a karosszékben hátradőlve végignézheti a Barangolás menüpontot, amely néhány elsőrangú kultúrtörténeti érteken keresztül mutatja be a magyar művelődéstörténet ezer évének nagy pillanatait.

Múzeumi séták Budapesten

Ugyancsak a Frankfurti Könyvvásárra készült el a Budapest múzeumi gyűjteményeit bemutató CD-ROM. A magyarul és négy idegen nyelven kiadott lemez célja, hogy fölkeltse az érdeklődést múzeumaink – rajtuk keresztül pedig Magyarország és annak fővárosa – iránt.

Nem gondoljuk, hogy különösebben fontos lenne hangsúlyozni: a CD-ROM – éppen újszerű megközelítésénél és tárgyalásmódjánál fogva – még a muzeológus szakembereknek is számos újdonsággal szolgál, nem szólva a hazai látogatókról, akiknek szintén sok új információt kívánunk nyújtani. Az alább felsorolt 27 budapesti gyűjtemény mintegy 220 tárgyat mutatjuk be az építészetileg legértékesebb és művelődéstörténeti szempontból különösen jelentős múzeumépületek mellett.

Az összeállítás középpontjában a Látogató áll. A sablonos megoldásokat elkerülendő az anyag bemutatására nem a hagyományos gyűjtemény-centrikus megoldást választottuk, hanem néhány jellemző látogató-típust kísérünk végig azokon a gyűjteményeken, ahol az ő érdeklődésének megfelelő tárgyakra találhat. Ily módon azokba a gyűjteményekbe is elkauzoljuk a potenciális látogatót, ahová egy klasszikus múzeumi kalauz útmutatásai alapján talán eszébe sem jutna elmenni. Így például egy természetrajongónak bemutatjuk *Bartók Béla* ásvány-, kagyló- és bogárgyűjteményét, egy mérnöknek *Liszt Ferenc* csodahangszerét: a harmónium-zongorát, a művésznek *Csontváry Kosztka Tivadar* ‚A taorminai görög színház’ romjairól készült képét. Az egyházi gyűjtemények bemutatása nem korlátozódik a szűken vett vallástörténetre; ehelyett a vallásnak a társadalom életének alakításában és a kultúrtörténetben betöltött szerepére irányítjuk a figyelmet. Az európai kultúra közös gyökereire építve a Látogatót egy-egy mitológiai alak ki-

séri végig azon az 5–10 múzeumon, ahol az érdeklődési körébe tartozó tárgyak találhatóak.

Az egyes látogató-típusok és kísérőik a következők:

- a széles körben tájékozódni kívánó Turistát Hermész kalauzolja végig;
- Prométheusz a gyermekével idelátogató Mérnök útitársa lesz;
- a magyar zene iránt érdeklődő Zenetanár Orpheusz társaságában járja a múzeumokat;
- Gaia lesz a kísérője a „zöldmozgalmaktól” sem idegenkedő Természetrájonognak;
- Klió lesz a társa a gyökereit kereső, a magyarság történelmére különösen fogékony Örökösnek;
- Héra ismerteti meg az ünnepek és hétköznapi szokásaival, a város egykori életével a Gourmand-t;
- a Művész pedig Apolló társaságában keresi föl a képző- és iparművészet kiemelkedő alkotásait.

Talán ebből a rövid felsorolásból is kitűnik, hogy a CD-ROM szerkesztői igyekeztek a magyar alkotók által készített alkotásokra, találmányokra fölhívni a látogatók figyelmét. Egy, a fővárosi múzeumok anyagából készült válogatás természetesen nem vállalkozhat arra, hogy a magyar kultúrának, vagy akár csak az ország múzeumi gyűjteményeinek teljes keresztmetszetét adja. Azt viszont szeretnénk elérni, hogy a Látogatókat végigkísérve a virtuális múzeumlátogatáson, a CD-ROM leendő vásárlója lepődjön meg azon, mennyi mindent adtak a magyarok a világnak, és támadjon kedve személyesen is fölkeresni fővárosunkat.

A CD-ROM szerkezete egy térbeli struktúrával ábrázolható. Az egyik tengely az egyes séták kiindulópontja, a másikon helyezkedik el a 27 érintett gyűjtemény, a harmadik dimenzió az időt mutatja – a bemutatott tárgyak pedig az érdeklődési kör alapján képződő csomópontokban helyezkednek el.

Szándékaink szerint a budapesti gyűjteményeket bemutató CD-ROM nem csupán egy útikönyv digitális változata, hanem olyan „étvágykeltő” mű, amelyben barangolva a Látogatók mellett a szakemberek is találhatnak újdonságokat. Az összeállítás a múzeumok főművei mellett az eddigi háttérben maradt alkotásokra is felhívja a figyelmet.

A CD-ROM szerkesztését több rétegben alakítottuk ki: az első szint inkább szórakoztató, kedvcsináló jellegű, amely látogatóként 5-10 percben, zenei kísérettel mutatja be a kiválasztott érdeklődési körbe tartozó látnivalókat. Erről a szintről bármikor ki lehet lépni, ha valaki a gyűjteményekről, a tárgyakról, az épületekről kíván tájékozódni. Az egyes tárgyak vagy azok alkotói, illetve a gyűjtemények iránt komolyabban érdeklődő felhasználó a részletesebb ismertetőket a megfelelő keresési lehetőségeket is biztosító adatbázisban találja meg.

A multimédia CD-ROM a Frankfurt '99 Kht. és az OMF B IKTA program támogatásával készült. Kiadója a Neumann Kht., az OMF B program megvalósítására létrejött konzorcium vezetője az Informatikai és Könyvtári Szövetség, tagjai: az IQSoft Rt., a Média '21 Kft., az Országos Széchényi Könyvtár és a VTCD Kompaktlemez-gyártó Kft.

A CD-ROM-on szereplő múzeumok:

- Bartók Béla Emlékház
- Bélyegmúzeum
- Budapesti Szent István Bazilika
- Budapesti Történelmi Múzeum
- Evangelikus Országos Múzeum
- Hadtörténelmi Intézet és Múzeum
- Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum

Iparművészeti Múzeum
 Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum
 Kortárs Művészeti Múzeum – Ludwig Múzeum Budapest
 Közlekedési Múzeum
 Liszt Ferenc Múzeum
 Magyar Elektrotechnikai Múzeum
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum
 Magyar Nemzeti Galéria
 Magyar Nemzeti Múzeum
 Magyar Természettudományi Múzeum
 Néprajzi Múzeum
 Országos Széchényi Könyvtár
 Öntödei Múzeum
 Petőfi Irodalmi Múzeum
 Ráday Gyűjtemény
 Ráth György Múzeum
 Szépművészeti Múzeum
 Telefónia Múzeum
 Zenetörténeti Múzeum
 Zsidó Múzeum és Levéltár

Bánkeszi Katalin

Kézikönyv a könyvről

Hiánypótló és összefoglaló mű, 'A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473-1800'. Hiánypótló, hiszen Fitz József alapmunkája ('A magyar könyv története 1771-ig', Bp, 1959.) és Gulyás Pál összefoglaló műve ('A könyv sorsa Magyarországon, 1-3', Bp, 1961.) óta igen sok új adat került elő és számos publikáció látott napvilágot hazai és külföldi kiadványokban (nem kis mértékben a szerző saját kutatási eredményei).

V Ecsedy Judit könyve nem csak tartalmukban, hanem időkorükben is kiegészíti a fenti műveket. Mint ismeretes, a régi könyv időhatára hazánkban hagyományosan 1711 volt. Nem ok nélkül, egyfelől: ebben az évben jelent meg *Czvittinger Dávid* 'Specimen'-je, melyben a jeles hazai író elődjeit és kortársait, azok műveit sorolja föl, ezzel megteremtve a magyar irodalomtörténet-írás és könyvészet alapjait. Másfelől az ország három részre szakadásának nem sokkal korábbi megszűnése, a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke egy békésebb, fejlődő korszakot indított meg, melyre ugyanakkor a Habsburg Birodalom és a katolikus egyház egyre erősebb hatása, a német nyelv előretörése jellemző. *Gulyás Pál* könyve 1770-ig tárgyalja a „magyarországi könyv sorsát”, szintén nem véletlenül. A 18. század utolsó harmada, bizonyos jellemzői alapján, a hazai nyomdászat és könyvkiadás újabb korszakát jelenti. A jezsuita rend feloszlata, a 18. század egyik legjelentősebb nyomdájának, a nagyszombati tipográfiának állami kézbe kerülése és Budára költözése (1777), *II. József* liberálisabb cenzúraintézkedései és 1781-es, a nyomdai privilégiumokat megszüntető sajtórendelete jelzi azokat a változásokat,